

УДК 001:061:58(092):63(477)

НИЖНИК Світлана,кандидат історичних наук, старший дослідник,
завідувач сектору наукової
бібліографії та біографістикиНаціональної наукової сільськогосподарської
бібліотеки НААН (м. Київ, Україна)svitlana_n_v@ukr.netORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4777-8018>**АКАДЕМІК О. О. СОЗІНОВ (1930–2018) ТА УКРАЇНСЬКЕ
ТОВАРИСТВО ГЕНЕТИКІВ І СЕЛЕКЦІОНЕРІВ ім. М. І. ВАВИЛОВА:
ТОЧКИ ДОТИКУ**

Метою статті є аналіз наукової, організаційної та популяризаторської діяльності видатного українського вченого, генетика, селекціонера, педагога, академіка УААН і НАН України Олексія Олексійовича Созінова (1930–2018) у межах Українського товариства генетиків і селекціонерів імені М. І. Вавилова (далі – УТГіС). Методологічну основу дослідження становлять принципи історизму й об'єктивності, а також джерелознавчий підхід. Застосовано загальнонаукові й історичні методи: біографічний, проблемно-хронологічний, системний, аналізу та синтезу. Використання мікроісторичного підходу та порівняльно-історичного аналізу дало змогу глибше розкрити науковий внесок ученого та його вплив на розвиток селекційної науки.

Основну увагу приділено періоду його керівництва УТГіС на посаді президента (1976–1986) і його подальшій участі як віце-президента та члена Товариства. Висвітлено ключові напрями наукової діяльності вченого, зокрема дослідження генетики зернових культур, вивчення механізмів генетичного контролю біосинтезу білків злаків, а також розвиток новітніх підходів у селекції та молекулярній біології в Україні.

Окремо наголошено на активній участі вченого в міждисциплінарній та міжнародній науковій співпраці, а також на його зусиллях щодо збереження наукової спадщини М. І. Вавилова в контексті розвитку української та світової генетичної науки.

З'ясовано, що О. О. Созінов активно займався популяризаторською діяльністю: був редактором і членом редколегій низки фахових видань, зокрема пов'язаних з діяльністю УТГіС. Важливе наукове та історичне значення мають

і його авторські публікації, присвячені актуальним проблемам сучасної генетики, селекції та еволюції рослин і тварин.

Обґрунтовано, що багаторічна наукова діяльність О. О. Созінова стала основою для формування стратегічних напрямів розвитку вітчизняної селекції та генетики. Доведено, що він посідає визначне місце в історії біологічної науки ХХ ст., а його внесок суттєво вплинув на становлення і розвиток генетики та селекції як в Україні, так і за її межами.

***Ключові слова:** Олексій Олексійович Созінов, Українське товариство генетиків і селекціонерів, генетика, селекція, історія, аграрна наука.*

ACADEMICIAN O. SOZINOV (1930–2018) AND THE UKRAINIAN SOCIETY OF GENETICS AND SELECTIVES named after M. VAVYLOV: POINTS OF CONTACT

The purpose of the article is to analyze the scientific, organizational, and popularization activities of the prominent Ukrainian scientist, geneticist, breeder, teacher, academician of the Ukrainian Academy of Agricultural Sciences and the National Academy of Sciences of Ukraine Oleksii Sozinov (1930–2018) within the Ukrainian Society of Geneticists and Breeders named after M. I. Vavilov (hereinafter – USGB). The methodological basis of the study is based on the principles of historicism and objectivity, as well as the source study approach. General scientific and historical methods were used: biographical, problematic and chronological, systematic, analysis and synthesis. The use of the microhistorical approach and comparative historical analysis made it possible to reveal more deeply the scientific contribution of the scientist and his influence on the development of breeding science.

The main attention is paid to the period of his leadership of UTGiS as president (1976–1986) and his further participation as vice president and member of the Society. The key areas of scientific activity of the scientist are highlighted, in particular, the study of cereal genetics, the study of mechanisms of genetic control of cereal protein biosynthesis, as well as the development of new approaches to breeding and molecular biology in Ukraine.

Special emphasis is placed on the scientist's active participation in interdisciplinary and international scientific cooperation, as well as his efforts to preserve the scientific heritage of M. Vavilov in the context of the development of Ukrainian and world genetic science.

It has been found that O. Sozinov was actively engaged in popularization activities: he was an editor and a member of the editorial boards of a number of professional publications, in particular those related to the activities of the UTGiS. His own publications on topical issues of modern genetics, breeding, and evolution of plants and animals are also of great scientific and historical importance.

It is substantiated that the long-term scientific activity of O. Sozinov became the basis for the formation of strategic directions for the development of domestic breeding and genetics. It is proved that he occupies a prominent place in the history of biological science of the twentieth century, and his contribution significantly influenced the formation and development of genetics and breeding both in Ukraine and abroad.

Keywords: *Oleksii Sozinov, Ukrainian Society of Geneticists and Breeders, genetics, breeding, history, agricultural science.*

Постановка проблеми. У другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. генетика та селекція рослин залишалися серед пріоритетних напрямів біологічної науки, особливо в контексті гарантування продовольчої безпеки та адаптації сільськогосподарського виробництва до нових викликів. У цьому науковому полі особливе місце займає постать академіка Олексія Олексійовича Созінова – видатного українського вченого, генетика, селекціонера, педагога й організатора науки. Його багаторічна діяльність була тісно пов'язана з розвитком вітчизняної школи генетики, зокрема у царині дослідження зернових культур, а також із Українським товариством генетиків і селекціонерів ім. М. І. Вавилова (далі – УТГіС).

Попри значний внесок О. О. Созінова в аграрну науку, досі відсутні спеціальні наукові праці, присвячені аналізу його взаємодії з професійною спільнотою генетиків і селекціонерів України. У цьому контексті важливо дослідити, як саме його наукові ідеї, організаційна діяльність та участь у діяльності УТГіС впливали на формування напрямів розвитку галузі в Україні. Аналіз «точок дотику» між індивідуальним внеском ученого та діяльністю наукового товариства дає змогу не лише оцінити історичну роль особистості в контексті науки, а й простежити спадкоємність наукових традицій, що формувалися упродовж десятиліть. Це набуває особливого значення у світлі сучасних трансформацій в аграрній науці та необхідності збереження наукової спадщини.

Аналіз досліджень і публікацій. Упродовж останніх років наукова і громадська діяльність академіка О. О. Созінова дедалі частіше стає об'єктом уваги істориків науки, генетиків і дослідників розвитку селекційної школи в Україні. Окремі фрагменти біографії академіка висвітлено у біографічних, довідкових, меморіальних, ювілейних нарисах і некрологах, зокрема в публікаціях К. М. Ситника, Є. Л. Кордюм, С. І. Пирожкова, В. А. Вергунова, Н. М. Опари та ін. [3; 11–13]. Вони містять біографію, оцінку його наукової та організаційної діяльності, а також його ролі у формуванні професійної спільноти генетиків і селекціонерів.

Окремої уваги заслуговує праця академіка В. А. Вергунова [2], у якій представлено глибокий і комплексний аналіз життєвого шляху, наукових пріоритетів та управлінських рішень ученого. Автор розкриває не лише здобутки О. О. Созінова як генетика і селекціонера, а й наголошує на його винятковості як вченого. Важливим доповненням є дослідження С. В. Нижник [10], у якому простежено формування наукового колективу навколо особи вченого, визначено основні напрямки досліджень школи та її внесок у вивчення генетики злаків, зокрема біохімічної та молекулярної природи запасних білків зерна. В іншій праці авторки [9] проаналізовано етапи професійного становлення вченого, а також розглянуто вплив його діяльності на розвиток вітчизняної аграрної науки.

Разом з тим, безпосередня участь О. О. Созінова в роботі УТГіС в цих дослідженнях висвітлена фрагментарно. Переважно згадується лише той факт, що він обіймав посаду президента УТГіС, без детального аналізу характеру його внеску у формування напрямів роботи товариства, організацію наукових заходів, популяризацію генетичних знань та зміцнення міжінституційних зв'язків. Безпосередньо проблематиці становлення, структури й функціонування УТГіС присвячена праця С. В. Демидова, І. А. Козерецької, В. А. Кунаха [4], в якій простежуються інституційні етапи розвитку товариства, його роль у науковому

житті України, участь у міжнародній кооперації. Проте у цій роботі участь О. О. Созінова в діяльності товариства не стала предметом спеціального дослідження, що вказує на актуальність подальшого вивчення зазначеного аспекту.

Таким чином, попри наявність ґрунтовних біографічних і наукових досліджень, постать академіка О. О. Созінова як організатора наукової спільноти в межах УТГіС залишається недостатньо дослідженою. Саме ця прогалина і зумовлює необхідність окремого аналізу точок дотику між його діяльністю та функціонуванням товариства.

Метою статті є визначення наукового та організаційного внеску академіка О. О. Созінова в розвиток Українського товариства генетиків і селекціонерів ім. М. І. Вавилова, а також окреслення ключових напрямів його діяльності, що сприяли формуванню та зміцненню наукових зв'язків між установами, фаховими об'єднаннями та дослідниками у сфері генетики та селекції в Україні у другій половині XX – на початку XXI ст.

Методологія дослідження ґрунтується на використанні комплексу як загальнонаукових (аналіз, синтез, класифікація), так і спеціальних історичних (проблемно-хронологічний, порівняльний) методів опрацювання матеріалу. Пріоритет надавався біографічному методу, який служив засобом реконструкції досягнень вчених, що здійснили вагомий внесок у розвиток сільськогосподарської науки. Методологічні підходи і принципи історичного пошуку сприяли комплексному розкриттю проблеми.

Виклад основного матеріалу. УТГіС є авторитетною всеукраїнською громадською науковою організацією, заснованою у 1967 р., яка об'єднує фахівців, що професійно займаються науково-дослідною, освітньою та прикладною діяльністю у сфері генетики, селекції та суміжних наукових

дисциплін. УТГіС функціонує на засадах добровільності, самоврядності та відкритості до наукового діалогу.

Основна мета діяльності УТГіС полягає у всебічному сприянні розвитку вітчизняної науки у сфері генетики та селекції. Його пріоритетами є популяризація актуальних напрямів наукових досліджень, залучення молодих науковців до фахової роботи, підвищення їхньої кваліфікації, розширення наукового світогляду, а також стимулювання професійного зростання. Особлива увага приділяється налагодженню і поглибленню міжнародних контактів, інтеграції української науки у світовий науковий простір, підтримці фахової активності спеціалістів та впровадженню наукових досягнень у практику сільського господарства.

Упродовж десятиліть УТГіС об'єднало під своїм крилом провідних українських учених – як теоретиків, так і практиків, чия діяльність мала вагомий вплив на розвиток вітчизняної генетичної та селекційної школи. Серед них – знані науковці Ю. Ю. Глеба, В. Г. Вировець, В. А. Кунах, В. І. Ніколайчук, В. О. Федоренко, І. С. Косенко [8] та багато інших, чия наукова спадщина стала основою сучасної аграрної генетики в Україні.

Особливе місце в історії УТГіС займає постать академіка Олексія Олексійовича Созінова (1930–2018) – доктора сільськогосподарських наук, професора, дійсного члена Національної академії аграрних наук і Національної академії наук України, а також члена шістнадцяти зарубіжних академій [2].

У 1967 р. відбувся перший з'їзд Українського товариства генетиків і селекціонерів ім. М. І. Вавилова – знакова подія в історії вітчизняної науки, що стала символом поступового відродження генетичних досліджень після періоду репресій і заборон. Президентом Товариства було обрано видатного вченого, доктора біологічних наук, професора Петра Костянтиновича Шкварнікова [6] –

безпосереднього учня і соратника Миколи Івановича Вавилова, що надало події особливого історичного звучання.

У цей період активну наукову діяльність розгортає і Олексій Созінов, який обіймає посаду заступника директора з наукової роботи у Всесоюзному селекційно-генетичному інституті в Одесі (ВСГІ) (нині – Селекційно-генетичний інститут – Національний центр насіннізнавства та сортовивчення) – одному з провідних наукових центрів у галузі генетики та селекції рослин у Радянському Союзі. Крім того, він керує відділом генетичних основ селекції.

У 1960-х рр. О. О. Созінов зосередив наукову діяльність на вивченні генетики злакових культур, що стало основою для подальшого розвитку напрямів молекулярної генетики, дослідження структури геному та механізмів біосинтезу білків. Саме в цей період він інтенсивно працює над докторською дисертацією, у якій не лише систематизує власні дослідження, а й формулює нові підходи до покращення якості зерна на генетичному рівні. У 1970 р. в Українському науково-дослідному інституті рослинництва, селекції і генетики імені В. Я. Юр'єва (м. Харків) він успішно захищає докторську дисертацію на тему: «Якість зерна пшениці півдня України і шляхи її покращення» [15], яка заклала підґрунтя для системного підходу до генетичного аналізу господарсько-цінних ознак пшениці.

З 1971 до 1978 рр. О. О. Созінов очолював ВСГІ – одну з провідних установ, де концентрувалися найсучасніші на той час наукові дослідження в галузі генетики, селекції та біотехнології [5]. Його керівництво сприяло розширенню міжнародних наукових зв'язків, зміцненню кадрового потенціалу й оновленню дослідницької інфраструктури інституту.

Паралельно з адміністративною і науковою діяльністю О. О. Созінов активно долучається до роботи УТГіС. Очолюючи Товариство протягом 1976–1986 рр., він не обмежувався виконанням формальних функцій, а фактично

виступав як стратег і модернізатор, ініціатор низки важливих організаційних і концептуальних змін. За його головування УТГіС посилило наукову й інституційну роль не лише в межах України, а й у загальносоюзному та міжнародному контекстах, розширивши коло дослідницьких завдань, тематику конференцій та систему підтримки молодих науковців.

Як президент О. О. Созінов представляв УТГіС у взаємовідносинах з державними органами управління, науково-дослідними установами, профільними академічними інституціями та зарубіжними партнерами, забезпечуючи наукову дипломатію у сфері генетики й селекції. Видавав у межах наданих повноважень розпорядження, укладав договори про наукову співпрацю, в тому числі з союзними та міжнародними науковими товариствами, а також контролював їхню реалізацію; здійснював загальне керівництво діяльністю Президії, Ради та всіх підрозділів УТГіС, координуючи дослідницькі напрями, забезпечуючи внутрішню комунікацію і професійний обмін між членами; організовував виконання рішень з'їздів УТГіС, пленумів Ради, підсумкових наукових сесій та методичних конференцій, дбаючи про наступність пріоритетних напрямів наукових досліджень у сфері генетики, біотехнології та селекції сільськогосподарських культур; ініціював оновлення підходів до професійної підготовки молодих науковців і популяризації сучасних досягнень генетичної науки серед широкого кола аграріїв і освітян.

За статистичними даними, упродовж 1967–1981 рр. УТГіС демонструвало як кількісне зростання, так і якісний розвиток. Якщо у 1967 р. діяло лише 8 обласних відділень, то до 1981 р. їхня кількість зросла до 22. Число дійсних членів збільшилось із 240 у 1967 р. до 2633 у 1981 р., а кількість колективних членів – із 23 до 55 відповідно. Разом із кількісним розширенням УТГіС, суттєво підвищився і рівень наукового потенціалу його учасників. На початок 1981 р. серед дійсних членів УТГіС налічувалося 9 академіків, 6 членів-кореспондентів

Академій наук УРСР, СРСР та ВАСГНІЛ, 116 докторів наук у галузях біології, сільського господарства і медицини, 1002 кандидати наук, а також 1077 спеціалістів з різних сфер народного господарства і 423 студенти [6, с. 204].

Організаційна діяльність УТГіС здійснювалася на підставі затвердженого статуту і координувалася Радою, Президією та президентом Товариства. Співпраця з іншими науковими установами налагоджувалася через взаємодію з Відділенням загальної біології, Відділенням фізіології, біохімії та теоретичної медицини АН УРСР, Південним відділенням ВАСГНІЛ (нині – НААН) та профільними міністерствами – сільського господарства, освіти, охорони здоров'я.

Під керівництвом О. О. Созінова УТГіС зміцнило свої позиції як важлива комунікаційна платформа для координації наукових досліджень в УРСР, розширило зв'язки з установами Ради економічної взаємодопомоги, зокрема через участь українських учених у міжнародних програмах, конференціях, спільних публікаціях та селекційних проєктах. Особливу увагу академік приділяв підвищенню ролі УТГіС у формуванні наукової політики в галузі генетики, а також збереженню спадщини М. І. Вавилова як символу єдності генетичної школи, про що свідчать праці: «Вавіловська спадщина та сучасна біологія», «М. І. Вавилов і аграрна наука наших днів», «Розвиток ідей М. І. Вавилова про генетичний фонд культурних рослин» та ін.

Наукова діяльність О. О. Созінова охоплювала широке коло напрямів – від класичної генетики до новітніх методів молекулярної біології. Він стояв біля витоків розвитку в Україні таких дисциплін, як цитогенетика, імуногенетика, генетика якості зерна, клітинна біологія, насіннєзнавство, ембріогенетика. Під його керівництвом сформувалися потужні наукові школи [10], а його доробок у понад 700 наукових праць і сьогодні не втратив своєї актуальності. Завдяки його зусиллям досягнуто вагомого прогресу у створенні нових сортів

сільськогосподарських культур із заданими характеристиками, що суттєво вплинуло на розвиток українського агропромислового комплексу.

Завдяки високому науковому авторитету академіка О. О. Созінова результати його досліджень стали основою для формування пріоритетних напрямів роботи УТГіС, зокрема в галузі молекулярної генетики, біохімії білків і селекції злаків. В науковій школі виховано цілу плеяду дослідників, які стали продовжувачами підходів свого вчителя у вивченні генетичних основ якості зерна та інших агрономічно важливих характеристик культурних рослин.

Слід відмітити, що у періоди, коли О. О. Созінов формально не входив до складу керівних органів УТГіС (але залишаючись членом осередку), його вплив був відчутним через наукові дискусії, публікації, ініціативи щодо організації конференцій і наукових семінарів. Наголосимо, що окрім посади президента (1976–1986), він у подальшому обіймав також посаду віце-президента УТГіС та був членом Товариства до кінця життя, продовжуючи сприяти формуванню наукової стратегії та зміцненню його інституційного авторитету.

Упродовж кількох десятиліть академік О. О. Созінов відігравав активну роль у розвитку та популяризації діяльності УТГіС. Він неодноразово представляв товариство на міжнародних наукових форумах, конференціях та симпозіумах, виступаючи з доповідями, які висвітлювали досягнення української генетичної науки. Особливо значущим є період 1970-х – першої половини 1980-х рр., коли за ініціативи академіка та за підтримки УТГіС систематично організовувалися наукові заходи загальносоюзного й республіканського рівня. Конференції, наради, семінари та симпозіуми охоплювали широкий спектр тем – від фундаментальних проблем класичної та молекулярної генетики до практичних питань селекції, клітинної інженерії та біотехнології рослин. Ці заходи не лише сприяли науковому обміну й інтеграції

українських учених у загальносоюзний науковий простір, але й відіграли важливу роль у формуванні професійної спільноти дослідників нової генерації.

Зокрема, на базі Інституту молекулярної біології і генетики АН УРСР (ІМБіГ) у співпраці з УТГіС було організовано низку резонансних наукових подій. Так, у 1976 р. відбувся семінар «Шляхи і методи одержання нового вихідного матеріалу для селекції рослин», у 1977 р. – Республіканська школа-семінар «Застосування культури ізолюваних тканин, клітин і органів рослин у генетиці й селекції», а в 1979 р. – масштабний Всесоюзний симпозіум «Нові методи створення і використання вихідних матеріалів для селекції рослин». Матеріали симпозіумів були опубліковані у збірнику «Наукова думка» (Київ, 1979, 264 стор.) та ін., що свідчить про високий рівень підготовки та змістовність обговорених питань.

Крім того, на регулярних розширених засіданнях президії УТГіС заслуховувалися доповіді провідних учених, присвячені новітнім досягненням у галузі генетичної та клітинної інженерії, біотехнології та їхньому застосуванню в аграрному виробництві. Участь О. О. Созінова в цих процесах мала не лише організаційне, але й концептуальне значення: він сприяв формуванню наукових орієнтирів, які відповідали світовим тенденціям розвитку біології.

Важливим напрямом діяльності УТГіС стала організація Всесоюзних конференцій із проблем геному рослин, які проводилися у 1976–1986 рр. у різних містах, зокрема в Києві, Одесі, Чернівцях, Уфі та Тбілісі. Ці форуми стали майданчиком для обговорення стратегічних підходів до вивчення геному, узгодження методологій і планування кооперативних досліджень. Особливу увагу приділено підготовці молодих науковців: у Чернівцях тричі проводилися наукові школи з молекулярної біології рослин для молоді, що сприяло формуванню кадрового резерву для галузі.

Заслуговує на окрему згадку й те, що радянська (зокрема українська) програма досліджень геному рослин була розпочата на кілька років раніше, ніж аналогічні програми у країнах Заходу. Це забезпечило СРСР конкурентні переваги у сфері молекулярної генетики на початку 1980-х рр. Створена за участі О. О. Созінова програма передбачала впровадження новітніх методів дослідження структури та функціонування ДНК, формування спеціалізованих лабораторій, забезпечення апаратурного оснащення та розробку дієвих стратегій для практичного застосування результатів у селекції сільськогосподарських культур. Підсумком цієї інтенсивної наукової діяльності стало узагальнення здобутків у фундаментальних виданнях, у тому числі, колективних монографіях «Геном растений» (1988), «Организация нуклеотидных последовательностей ДНК растений» (1986), які стали важливим внеском у теоретичне осмислення структури геному рослин.

Питання генетики та селекції, які тривалий час залишалися недостатньо вивченими в українській науковій літературі, отримали ґрунтовне висвітлення в численних працях академіка О. О. Созінова: зокрема, «Генетичні основи селекції озимої пшениці на високу якість зерна» (1971), «Генетика признаков якості зерна у озимих пшениць» (1972), «Внесок вчених-селекціонерів» (1973), «Теоретичні основи відбору при селекції озимих пшениць на якість зерна» (1973), «Біохімічна генетика гліади пшениці» (1976), «Молекулярні механізми генетичних процесів» (1990) та ін. Завдяки цьому внескові були закладені нові підходи до розв'язання прикладних задач селекції сільськогосподарських культур, що мало важливе значення як для теоретичної науки, так і для практики.

Підкреслюючи активну й багатогранну участь академіка О. О. Созінова в діяльності УТГіС не лише як висококваліфікованого наукового консультанта й постійного доповідача на з'їздах і конференціях, слід наголосити на тому, що він брав на себе відповідальні організаційно-редакторські функції. Так, він –

головний редактор збірників матеріалів IV з'їзду генетиків і селекціонерів України (у шести частинах) і V з'їзду (у п'яти частинах) та низки інших [15], що охоплювали широкий спектр актуальних досліджень – від теоретичних аспектів молекулярної генетики до прикладних досягнень у селекції сільськогосподарських культур.

Крім того, вчений здійснював наукове редагування ряду інших публікацій УТГіС, приділяючи особливу увагу якості викладу матеріалу, структурі наукових аргументів та відповідності сучасним вимогам до фахових видань. Завдяки його професіоналізму, редаговані праці вирізнялися високим академічним рівнем і стали вагомим внеском у розвиток вітчизняної генетичної науки. Вони не лише сприяли популяризації досягнень українських учених, але й активно використовувалися як джерело для подальших досліджень і формування наукових шкіл.

Слід відзначити, що навіть в останні роки життя академік О. О. Созінов залишався активним і шанованим членом Українського товариства генетиків і селекціонерів ім. М. І. Вавилова. Вклад вченого у формування наукового дискурсу УТГіС засвідчує його глибоку відданість справі розвитку генетики й селекції в Україні.

Висновки. Таким чином, наукова й організаційна діяльність академіка О. О. Созінова тісно пов'язана з історією формування й еволюції УТГіС. Його багаторічна участь у роботі Товариства, стратегічне мислення, відданість справі та глибоке розуміння ролі міждисциплінарної взаємодії сприяли не лише консолідації наукової спільноти, а й підвищенню авторитету української генетичної науки на міжнародному рівні. Академік О. О. Созінов був науковим лідером та моральним орієнтиром для багатьох поколінь дослідників. Він активно підтримував зв'язки між науковими школами, сприяв розвитку молодих учених, зберігав спадкоємність традицій української генетичної школи,

закладених ще М. І. Вавиловим. Його позиція щодо неприпустимості компромісів із науковими принципами залишалася незмінною навіть у найскладніші часи трансформацій вітчизняної науки.

Особливо вагомим є внесок О. О. Созінова у формування інтелектуального середовища, в якому синергія академічної науки та громадських ініціатив виявилася надзвичайно плідною. Його участь у діяльності УТГіС стала каталізатором багатьох довготривалих дослідницьких ініціатив, спрямованих на розвиток теоретичної й прикладної генетики, молекулярної біології, біотехнології, а також удосконалення селекційної практики. Завдяки своєму науковому авторитету, високій ерудиції, людяності та вмінню об'єднувати однодумців, академік О. О. Созінов забезпечив не лише спадковість і тяглість наукових традицій, а й створив платформу для подальшого поступу української генетико-селекційної науки в нових історичних умовах. Загалом, його взаємодія з УТГіС стала визначальною для інституціоналізації сучасної української генетичної школи у другій половині XX – на початку XXI ст. і забезпечила неперервність наукових традицій, інтеграцію вітчизняної науки до європейського контексту й заклала підґрунтя для подальших досліджень у сфері генетики та селекції.

Список використаних джерел та літератури

1. Архів Інституту агроєкології і природокористування НААН. Особова справа Созінова Олексія Олексійовича (1930–2018). 78 арк.
2. Вергунов В. А. Він випереджав свій час: штрихи до портрету академіка О. О. Созінова. *Світгляд*. 2018. №5. С. 14–16.
3. Вергунов В. А. 80-річчя академіка НАН України О. О. Созінова. *Вісник НАН України*. 2010. № 4. С. 65–66.
4. Демидов С. В., Козерецька І. А., Кунах В. А. Українське товариство генетиків і селекціонерів ім. М. І. Вавилова та кафедра генетики Київського національного університету імені Тараса Шевченка – 50 років співпраці. *Вісник Українського товариства генетиків і селекціонерів*. 2017. Т. 15. № 2. С. 202–206.
5. Державний архів Одеської області. Ф. Р.–3139. Оп. 1. Спр. 59. Арк. 28.

6. Державний архів Одеської області. Ф. Р.–3139. Оп. 1. Спр. 68. Арк. 30–34.
7. Календар знаменних і пам'ятних дат в історії сільськогосподарської дослідної справи України на 2020 рік / НААН, ННСГБ; уклад. В. А. Вергунов, Х. М. Дмитрієва, С. Д. Коваленко, Н. Б. Щебетюк; за наук. ред. В. А. Вергунова. Київ, 2019. 292 с.
8. Національна академія аграрних наук. Персональний склад (академіки, члени-кореспонденти, почесні та іноземні члени). 1990–2021 рр. : біогр. довід. / НААН; уклад. В. А. Вергунов, Л. М. Татарчук, С. В. Нижник, Х. М. Дмитрієва, Л. І. Лямець; відп. за вип. В. А. Вергунов. 3-ге вид., перероб. та доп. К. : Аграр. наука, 2021. 1008 с.
9. Нижник С. В. Науковий простір академіка О. О. Созінова (1930–2018): вплив визначних діячів аграрної науки на формування вченого (друга половина ХХ століття). *Наука та наукознавство*. 2024. № 4 (126). С. 128–140. <https://doi.org/10.15407/sofs2024.04.128>
10. Нижник С. В. Наукова школа генетиків-селекціонерів академіка Олексія Созінова. *Acta Baltica Historiae et Philosophiae Scientiarum*. 2025. № 1 (13). С. 119–132. DOI: 10.11590/abhps.2025.1.06.
11. Опара М. М. Созінов О. О. – видатний вчений–агроеколог. *Історія освіти, науки і техніки в Україні : матеріали XV Всеукр. конф. молодих учених та спец., присвяч. ювіл. датам від дня народж. видатних учених в галузі аграрних наук Вольфа Мойсея Михайловича (1880–1933), Осьмака Кирила Івановича (1890–1960), академіка НАН України та НААН Созінова Олексія Олексійовича (1930–2018)*, Київ, 15 трав. 2020 р. Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2020. С. 110–112.
12. Пирожков С. І., Вергунов В. А. Перший президент Академії аграрних наук незалежної України (пам'яті академіка НАН України О. О. Созінова). *Вісник НАН України*. 2018. № 19. С. 83–87.
13. Ситник К. М., Кордюм Є. Л. Олексій Олексійович Созінов: до 80-річчя від дня народження вченого. *Український ботанічний журнал*. 2010. Вип. 67. № 2. С. 301–303.
14. Созінов О. Ідеї М. І. Вавилова в сучасній генетиці і селекції. *Генетика*. 1987. № 11. С. 1961–1970.
15. Созінов Олексій Олексійович: біобібліогр. покажч. наук. пр. за 1954–2009 рр.: до 80-річчя від дня народження / упоряд. В. А. Вергунов, Т. Ф. Дерлеменко, О. П. Анікіна, Л. А. Кириленко, В. М. Товмаченко, В. Ю. Соколов; наук. ред. В. А. Вергунов. Київ: Аграрна наука, 2010. 180 с.
16. Созінов О. М. І. Вавилов і аграрна наука наших днів. *Вісник сільськогосподарської науки*. 1987. № 11. С. 7–13.

References

1. Arkhiv Instytutu ahroekolohiyi i pryrodokorystuvannnya NAAN. Osobova sprava Sozinova Oleksiya Oleksiyovycha (1930–2018) [Archive of the

Institute of Agroecology and Nature Management of the National Academy of Sciences of Ukraine. Personal file of Oleksii Sozinov (1930–2018)]. 78 ark. [In Ukrainian].

2. Verhunov, V. A. (2018). Vin vyperedzhav sviy chas: shtrykhy do portretu akademika O. O. Sozinova [He was ahead of his time: touches to the portrait of academician O. O. Sozinova]. *Svitohlyad – Outlook*, no. 5, pp. 14–16 [In Ukrainian].

3. Verhunov, V. A. (2010). 80-richchya akademika NAN Ukrayiny O. O. Sozinova [80th anniversary of Academician of the National Academy of Sciences of Ukraine O. O. Sozinov]. *Visnyk NAN Ukrayiny – Bulletin of the National Academy of Sciences of Ukraine*, no. 4, pp. 65–66 [In Ukrainian].

4. Demydov, S. V., Kozeretska, I. A. & Kunakh, V. A. (2017). Ukrayinske tovarystvo henetykiv i selektsioneriv im. M. I. Vavylova ta kafedra henetyky Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka – 50 rokiv spivpratsi [Vavilov Ukrainian Society of Geneticists and Breeders and the Department of Genetics of Taras Shevchenko National University of Kyiv – 50 years of cooperation]. *Visnyk Ukrayinskoho tovarystva henetykiv i selektsioneriv – Bulletin of the Ukrainian Society of Geneticists and Breeders*, no. 2, pp. 202–206 [In Ukrainian].

5. State Archives of Odesa Oblast. Fund P.–3139, Inventory 1, Case 59, Sheet 28 [In Ukrainian].

6. State Archives of Odesa Oblast. Fund P.–3139, Inventory 1, Case 68, Sheet 30–34 [In Ukrainian].

7. (2019). Kalendar znamennykh i pamyatnykh dat v istoriyi silskohospodarskoyi doslidnoyi spravy Ukrayiny na 2020 rik [Calendar of significant and memorable dates in the history of agricultural research of Ukraine for 2020]. V. A. Verhunov, S. V. Nyzhnyk, O. V. Korzun, D. Yu. Korzun (Eds.). Vinnytsya, pp. 124–125 [In Ukrainian].

8. Verhunov, V. A., Tatarchuk, L. M., Nyzhnyk, S. V., Dmytriyeva, Kh. M. & Lyamets, L. I. (2021). Natsionalna akademiia ahrarnykh nauk Ukrainy. Personalnyj sklad (akademiky, chleny-korespondenty, pochesni ta inozemni chleny). 1990–2011: biohr. dovid. [National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine. Personnel (academics, corresponding members, honorary and foreign members). 1990–2021: biogr. argument.]. Kyiv [In Ukrainian].

9. Nyzhnyk, S. V. (2024). Naukovyy prostir akademika O. O. Sozinova (1930–2018): vplyv vyznachnykh diyachiv ahrarnoyi nauky na formuvannya vchenoho (druha po lo vyna KhKh stolittya) [Scientific Space of Academician O. O. Sozinov (1930–2018): Influence of Prominent Figures of Agricultural Science on the Formation of a Scientist (the Second of the Twentieth Century)]. *Nauka ta naukoznavstvo – Science and science studies*, no. 4 (26), pp. 128–140. <https://doi.org/10.15407/sofs2024.04.128> [In Ukrainian].

10. Nyzhnyk, S. (2025). Scientific School of Geneticists-breeders of Academician Oleksiy Sozinov. *Acta Baltica Historiae et Philosophiae Scientiarum*, Vol. 13, No. 1. pp. 119–132. DOI: 10.11590/abhps.2025.1.06 [In English].
11. Opara, M. M. (2020). Sozinov O. O. – vydatnyy vchenyy–ahroekoloh [Sozinov O. O. – an outstanding scientist-agroecologist]. *Istoriya osvity, nauky i tekhniky v Ukrayini : materialy KhV Vseukr. konf. molodykh uchenykh ta spets., prysvyach. yuvil. datam vid dnya narodzh vydatnykh uchenykh v haluzi ahrarnykh nauk Vol'fa Moyseya Mykhaylovycha (1880–1933), Os'maka Kyryla Ivanovycha (1890–1960), akademika NAN Ukrayiny ta NAAN Sozinova Oleksiya Oleksiyovycha (1930–2018), Kyiv, 15 trav. 2020 r.* – History of education, science and technology in Ukraine: materials of the 15th Vseukr. conf. young scientists and specialists, dedicated. jubilee on the dates of the births of outstanding scientists in the field of agricultural sciences Wolf Moisei Mykhailovych (1880–1933), Kyril Ivanovich Osmak (1890–1960), Academician of the National Academy of Sciences of Ukraine and Oleksiy Oleksiyovych Sozinov of the National Academy of Sciences of Ukraine (1930–2018), Kyiv, May 15. 2020. Vinnytsya: TOV «TVORY», pp. 110–112 [In Ukrainian].
12. Pyrozhkov, S. I. & Verhunov, V. A. (2018). Pershyy prezident Akademiyyi ahrarnykh nauk nezalezhnoyi Ukrayiny (pam'yati akademika NAN Ukrayiny O. O. Sozinova [The first president of the Academy of Agrarian Sciences of independent Ukraine (in memory of Academician of the National Academy of Sciences of Ukraine O. O. Sozinov)]. *Visnyk NAN Ukrayiny – Bulletin of the National Academy of Sciences of Ukraine*, no. 19, pp. 83–87 [In Ukrainian].
13. Sytnyk, K. M. & Kordyum, Ye. L. (2010). Oleksiy Oleksiyovych Sozinov: do 80-richchya vid dnya narodzhennya vchenoho [Oleksiy Oleksiyovych Sozinov: to the scientist's 80th birthday]. *Ukrayinskyy botanichnyy zhurnal – Ukrainian botanical journal*, no. 2, pp. 301–303 [In Ukrainian].
14. Sozinov, O. (1987). Ideyi M. I. Vavylova v suchasniy henetytsi i selektsiyi [Ideas of M. I. Vavilov in modern genetics and breeding]. *Henetyka – Genetics*, no. 11, pp. 1961–1970 [In Ukrainian].
15. (2010). Sozinov Oleksiy Oleksiyovych: biobibl. pokazhch. nauk. pr. za 1954–2009 roky. Do 80-richchya vid dnya narodzhennya [Oleksii Oleksiiiovych Sozinov: biobibl. show of science pr. for the years 1954–2009. To the 80th anniversary of the birthday] / Uporyad. V. A. Verhunov, T. F. Derlemenko, O. P. Anikina, L. A. Kyrylenko, V. M. Tovmachenko, V. Yu. Sokolov; nauk. red. V. A. Verhunov. Kyiv [In Ukrainian].
16. Sozinov, O. (1987). M. I. Vavylov i ahrarna nauka nashykh dniv [M. I. Vavilov and the agricultural science of our time]. *Visnyk silskohospodarskoyi nauky – Bulletin of Agricultural Science*, no. 11, pp. 7–13 [In Ukrainian].

Надійшла до редакції: 15.07.2025 р.

Схвалена до друку: 16.08.2025 р.